

JUAN ABANDO URREXOLA (1885-1946)

Bilbo'k sortu izan dauz gizaseme argi ta erneak. Politikan naiz letretan. Eta abertzale erpiñekoak, euren lurra, oitura, lege ta izkuntza gogotsu maite izan dabena. Orrein artekoa dozu Abando jauna be.

Bizkaiko uriburuan ludiratu zan, 1885'ko otsaillaren 8'an. Ementxe emon eban gaiñera, sendikoak lendik ekarren lan-bizimoduari lotuta, bere bizitza osoan. Joe- ra ta ekandu oneko agertu izan zan beti etxean eta kanpoan bere lan-artu-emonetan. Ementxe il zan, azke- nik, 1946'ko maiatzaren 6'an.

Nik onela idatzi neban baiñola: "Arima eder bat zuen, eta barru jator ori ustutzen algindu zan bere euskal idatzietan. Naikoa idatzi zuen, "Euzkadi"-n batez ere, 1930'tik 1936'ra bitartean. Eder zitzaizkion olerki arin laburrak, biotzez eta jakituriz oreduak. Onelako mordoak dauzka bolara artan Bilbao'ko eguneroko apai- ñean argitaratuta. Itz-lauz ere orobat egiña duzu. Mere- zi luke, beraz, aren lanakin bilduma eder bat osatu ta argitara ematea" (*Euskal Literatura*, IV, 76 o.).

Bere gurasoak, aita Arrieta'koa ta ama Zamudio'koa, euskaldunak ziran. Lenengo ikasketak Bilbo'n eta Zamu- dio'n egin zituan; geroago merkantil maisutza ikasi eban, eta ikasi oneik amaitu ondoren, bera aitak Pasaiko (Gipuz- koa) burdin-ola batera bialdu eban burdiñea urtzen ikasi egian. An moldekaritza bakarrik ez euskun ikasi, baita bertsoz zaletu be. Atsegin jakozan an inguruetako bertsolariak (Txirrita eta besteak), batzar-leku ta sagar- dotegietan orretan jarduten ebenak. Orduan agertua nunbait lendik ernemin eukan euskal bertso ta koplata- rako griña bizia.

Ospe aundikoa zan Bilbo'n. Primo Riberak, 1928'an, diktadura jarri aurretik, Bilboko Udaletxeko ziñegotzi abertzalea izan zan, baita geroago be 1931-1936 bitar- tean. Olerki-mordoa idatzi eban garai onetan. Lauaxeta olerkari bikaiñaren adiskide miña izan zan, onek biz- kortuta erderaz ta euskeraz, ainbat idatzirik. Erderaz- koak "Egaz" izen-rdez emon oi ebazan eta euskeraz- koak "Erletxue"-z. Bilbo'ko "Euzkadi"-n, eta kirol-gaiak "Excelsior"-en datoz.

Kirol-zale amorratua zan, izan be, Abando. Berak eratu be egin ebazan garai atan entzute zabala lortu

eben txori abeslarien konkurtsoak, Egazti txiki orrein abesti-zale, kantutik ezagutzen zituan zein txori zan edozein zugatz-adar puntan kantari egoana. Arima gozo, samur ta eztiaren ezaugarri dozu, dudarik bage, goizero naiz arrats-beran txori txirularien jardunez barrua dar- daratu oi dauanarena.

Eder zituan era guztietako kirolak, goitik asi ta bee- raiñokoak, ziba, dantzari, turrungilla ta tronpo ta abar. Orrek biztu ta indar-azteko erakundeak sortzen alegin- du jakun; Bilboko Kirol Klub Barria, berak ibillian jarria da.

OLERKARI

Ederrez jantzia dago izadia. Edozein baiña, ez da gai eder ori jasoteko. Ederraren susmoa bai ba-dogu; ez dakigu alan be bera xurgatzen, Gurutzeko Jon deunak edo J.R. Jimenez'ek legez. Ez dozu zailla, itz-lauz jar- dunik be, lirikazko koplaxoren batzuk, noiztik noizera, alai-sakon ta eder kantatzea.

Erletxue'k onan egin ebanik ezin ukatu. Ona 1931'ko azaroan "Euzkadi"-n argitara emoniko "Erri-eiztariai" deritxon lanaren amaieran demoskun zortziko txikia:

Ai, erbi kazeru!
Oi dok umoria!
Mendiko erbija baño,
sukaldekua dok obia.
Nere emazte maitiak
sarritan esaten daustena:
A, zelako lo-aldia...
gaur galdu dozuna!

Emen bada irudimena ara ta ona doana! Euskaldun jatorraren bertsorako buru-indarra, izan be, artega ta urduri tximeleta lez dabilkigu. Or bertsolariak emendik ara kuntuan jausi bage zapart egiten. Or dogu erbitan dabillen eiztaria; pozik doakigu txara ta oiana zear. Iñoizka erasten dau zerbait, baiña beste askotan uts, ez dau ezer eizatzen. Eta olerkariari sukaldea jatorko buru- muiñera, ta emazteak sarri zentzun aundiz begietara

emon oi dautsona. Bai, zerbait ekarriko ebalakoan, goizetik ibilliagaitik loa galdu besterik ez dau egin.

PQesiak, Qnak izatekQ ta antQIQjietan illezkQrtu, beitez laburrak. Gerkar eta latindarren lan pitin ariñak, egalari dabiltz gaur bere; luzeak, ostera, iñok ez ditu irakurten. Abando'k ba-ekian Qlakoak QsQtzen. Ona mQdu ortako bat, "Otz gaiztua" diñQtsona.

"Zuaz itsas aldera,
otz gaiztQ, begi baltza!
Lorai itxi eiezu
jantzi daien baratza!

Lotan dagoz zelatan
eder diran liliak;
txori barik dakustaz
zugatz ganekQ orriak.

Urrezko goiz argia
ikusit gura dQgu;
mendi eta latziñak
bediz udabarriztu!

Eguzkia bai dabil,
baiña Qdeiak nagosi.
Otza, laga egistak
dakustan oztin ori!

Geure gogo minduak
udabarri zain dagoz.
Olako Qrdu baltzakaz,
otz ori, nora zatoz?

Zuaz itxas aldera,
otz gaizto, begi baltza!
Lorai itxi eiezu
jantzi daien baratza!

Olerki mQta ugari dagQz, diñQstazu; ez, nik ez dautzut ukatuko. Bakotxak dau gaiñera bere irudimen indarra, bere ao-xuria. Gerkar Anakreonte'k eta latindarren artean ia danak laburrak daukaz Orati'k, ez ostera Obidi'k. Eta lenengo bi orreinak errez - errez eta edonok irakurten ditu, eta irugarrenarenak ba leiteke ainbestek irakurriak ez izatea.

Erletxue'k eiotakQ au osQ txairoa dozu. Gozo-samurra

mamiñez eta liraiña jantzi dautson sQñekez. Itxas aldean batez be bizi da aizea, begi baltz dana. Olerkariak barriz lilitegi pQnpox eskertsua dauka bere egQitza ondoan. Aizea, itxas bazterreko arri urdin ta zugazño arteak itxi ta, bekaitzez urturik, lili artean sartu jakQ.

Negua dok ire arQ, egik orduan kurrinka... Baiña ba-dator udabarria; lorak asi dira ernemintzen, bego urrin maitasun otza, bai bego urrin ire begi baltza! Zelatan dagoz lQrak noiz itxartuko, zugatz gaiñeko orri jaiobarriak be txQriz noiz beteko! Bai, lora, txori ta gizaki, urrezko gQiz argia nai dQgu ikusi... Laster udabarrituko dira mendiak eta latziñak.

Gora begira naiagok. Eguzkia, aizta negu, ibilli dabil goiak zear; baiña oraindik Qdeiak eta laiñQak, ezin etsiz, eguzkia estaltzen. Eta i be bai, Qtz gaizto! Itxi egidak oztina ikusten. Ez, ez adi gaiztQa izan!

Burruka onek samiñetan ipiñi dau olerkaria. Landa, zelai, mendi ta moiñoak udabarri zain dagozan legez, olerkariaren gogQ minduak be udabarriaren gozQtasuna Qpa dau. Otz gaiztQa, alan be, ordu baltz Qrreitan Qlerkariari gogait-eragitera...

Ez, Qtz gaizto, begi baltz! Laga eistak baketan. Edo-ta erakar nagik samurtasunez, itQ-itQka mendira igQkeran lez. Baiña Qbe, oa itxas aldera. Nire gela azpiko kurlQiak, arrats-berako laiñQak moltzo egitean, txio-txioka, garraxika doaz errecondoko kañabera artera. Oa i be itxas ertzera, intziri egik angQ aitz-artean...

Erletxue'k ba-daukaz luzeagQ batzuk be. Nire "Milla euskal olerki eder" -n dator bat. Luze samarra, "Kampion Maitiari" deritxona, ta 43 bertso lerro daukazana. Irunan irunan lez doaz estrofak, sendo ta errime egiñak. Onela diño asieran eta amaieran:

"Naparroa'kQ urretxindorrek legetxe
—maitasun miñez gauan izarra kantari-
gurean bardin egQn zara abeslari!"

Diñoenez, erri sendo zindoak izaten dira sentipenak adierazten samur eta gozoenak. Orreitako bat dogu Erletxue.

AITA ONAINDIA

